

урок-захист доповіді, урок-диспут, урок-рольова гра, урок-засвоєння нових знань, урок-прес-конференція.

Завдання мають різний рівень складності від простих до складних з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Висновки. Проведене дослідження показало, що використання самостійної роботи значно збільшило інтерес до вивчення англійської мови. Таким чином, дослідно-експериментальна робота показала те, що використання самостійної роботи на заняттях, та врахування особистісних можливостей учнів сприяє підвищенню якості знань студентів з англійської мови. Самостійна робота на занятті за умови належної її організації й повсякденного проведення не тільки справляє позитивний вплив на якість знань учнів і формування у них умінь та навичок навчальної праці, а й допомагає виховувати відповідальне ставлення до навчальних занять. Подальшу роботу вбачаємо у розробці самостійних занять з теми "Великобританія".

Література

1. Бас І., Мельник Ю. Самостійна робота в системі індивідуального навчання учнів сільських шкіл // Рідна школа, 2002. – №6. – С. 51-53.
2. Буряк В.К. Керування самостійною пізнавальною діяльністю учнів. – Радянська школа, 1981. – №6. – С. 21-24.
3. Буряк В.К. Керівництво самостійною роботою учнів у навчальному процесі // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2001. – №3. – С. 135-145.
4. Качество знаний учащихся на пути его совершенствования Под ред. М.М.Скаткани, В.В.Краевского, – М.: Педагогика, 1978. – 208с.
5. Педагогика. Учеб.пособие для студ. – Под ред. П.И.Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 1998.– 640с.

Л.В.Задорожна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОНАННЯ

В статье рассматривается специфика выполнения комплексной квалификационной работы студентами исторического факультета педагогического университета.

The article deals with the specific character of complex qualification project made by History faculty students of pedagogical university.

Постановка проблеми. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат, а саме: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані при виконанні завдань, поставлених перед ними державою. Загалом одним з визначальних критеріїв освіти в межах Болонського процесу є якість підготовки фахівців, зміцнення довіри між суб'єктами освіти та розробка структурно-логічних схем якісної підготовки кадрів за усіма напрямками і спеціальностями.

Одним з головних завдань у системі вищої педагогічної освіти України є професійна підготовка майбутніх викладачів суспільствознавчих дисциплін для загальноосвітніх навчальних закладів I-III рівнів акредитації, які мають не тільки володіти певною сумою ґрунтовних знань з відповідних дисциплін, але і здатних займатися науково-дослідницькою діяльністю.

Тому одним з найбільш важливих напрямків підготовки спеціалістів на історичному факультеті педагогічних університетів є дослідницька діяльність, результатом якої має бути виконання кваліфікаційної роботи. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє суттєво наблизити рівень вищої педагогічної освіти до європейських стандартів.

Аналіз публікацій. Виконанню дослідницьких робіт, які є завершальним етапом навчальної діяльності студента у вузі, присвячено чимало публікацій. Але їх аналіз показав, що тема себе не вичерпала і потребує постійної уваги, особливо в сучасних умовах залучення української системи вищої освіти до Болонського процесу.

Специфіка сучасного процесу формування педагога-історика в педагогічному університеті породжує низку проблем, пов'язаних з необхідністю фундаментальної базової підготовки майбутнього фахівця. Їх вирішення потребує пошуку нових підходів до проектування й виконання основних етапів кваліфікаційного дослідження як свідчення фахової придатності молодого спеціаліста та його готовності до праці.

Для вдосконалення процесу підготовки комплексного кваліфікаційного дослідження та презентації його результатів на захисті молодому спеціалісту необхідно, в першу чергу, чітко визначити основні вимоги до змісту роботи, встановити етапи її виконання та розробити критерії оцінювання. Саме тому автор статті ставить за мету вирішення таких завдань:

1. З'ясувати умови виконання комплексних кваліфікаційних робіт згідно сучасних вимог до підготовки фахівців педагогічної галузі.

2. Визначити особливості виконання кваліфікаційного дослідження студентами історичного факультету педагогічного університету.

Аналіз багатолітнього досвіду роботи викладачів та студентів історичного факультету Криворізького державного педагогічного університету є підставою для визнання кваліфікаційної роботи як результату самостійної навчально-дослідної діяльності з елементами наукової творчості, що виконується студентом на завершальному етапі навчання в університеті і є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом та приймає рішення про присвоєння кваліфікації.

Метою кваліфікаційної роботи є не лише самостійне здобуття, поглиблення, закріплення й узагальнення студентом знань, одержаних під час навчання в університеті, а й вироблення умінь застосовувати їх в процесі педагогічної діяльності. У процесі написання кваліфікаційної роботи студент має виконати такі завдання:

- систематизувати, закріпити й розширити теоретичні та практичні знання з обраної спеціальності;
- показати шляхи застосування набутих знань та вмінь щодо вирішення конкретних організаційно-педагогічних, навчально-методичних, наукових або інших завдань;
- розвинути навички ведення самостійної дослідницької роботи та оволодіти методикою наукового дослідження [4, 6].

Слід також враховувати, що кваліфікаційна робота має комплексний характер і пов'язана з виконанням таких основних вимог:

- визначення актуальності теми, її відповідності сучасному стану, перспективам розвитку та практичним завданням певної галузі науки;
- добір та критичний аналіз монографічних і періодичних (історичних, психолого-педагогічних, методичних) видань з обраної теми;
- вивчення та характеристика історії досліджуваної проблеми та її сучасного стану, а також передового досвіду роботи в галузі навчання історії в загальноосвітніх закладах України;
- чітка характеристика предмета, мети й методів дослідження, опис та аналіз проведеного автором педагогічного експерименту;
- узагальнення результатів дослідження, обґрунтування їх, надання практичних рекомендацій [13, 118].

Згідно з вказаним, у ході роботи студент зобов'язаний показати такі вміння та навички:

- здійснювати обґрунтований вибір актуальної в науковому і практичному відношенні теми, значущої та нової;
- складати чіткий, конкретний план роботи;
- виявляти та критично аналізувати історичні джерела;
- добирати й аналізувати спеціальну наукову літературу з обраної теми, вивчати праці загального характеру й довідкові видання, узагальнювати й систематизувати зібраний матеріал;
- на основі проаналізованої наукової літератури та першоджерел визначати основну проблематику теми, суперечливі та маловивчені питання, висловлювати власну точку зору;
- послідовно й логічно викладати у відповідності з виробленим планом зміст теми, переконливо аргументувати принципові положення, самостійно формулювати висновки й узагальнення;
- проводити дослідницько-експериментальну роботу з використанням схваленої науковим керівником та науковим консультантом методики дослідження;
- здійснювати написання й оформлення кваліфікаційної роботи у відповідності з чинними нормами української літературної мови й стандартами оформлення наукового твору;
- вміти підготувати короткий виступ для захисту кваліфікаційної роботи на засіданні Державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

За структурою кваліфікаційна робота повинна повністю відповідати вимогам, що ставляться до наукового дослідження, її необхідно писати грамотно, з відповідним оформленням. Глибоко і своєчасно розробити обрану тему допоможе алгоритм написання кваліфікаційної роботи, який включає ряд послідовних взаємопов'язаних етапів:

- вибір і затвердження теми, обґрунтування об'єкта і предмета, визначення мети і завдання дослідження → виявлення й відбір літератури (історичної, психолого-педагогічної, методичної) з теми та її вивчення → складання попереднього плану кваліфікаційної роботи (за зразком) → написання вступу роботи (за встановленою структурою) — виклад теорії і методики дослідження (історична частина, методична частина) → дослідницько-експериментальна робота → формулювання висновків і методичних рекомендацій → оформлення списку використаних джерел та літератури, додатків → подання чорнового варіанту роботи науковому керівникові, написання

відгуку науковим керівником → усунення зауважень, літературне і технічне оформлення роботи → її рецензування → підготовка до захисту і захист кваліфікаційної роботи.

Таким чином, процес роботи над кваліфікаційним дослідженням можна поділити на три етапи:

- підготовчий;
- основний (етап роботи над змістом і текстом);
- заключний (підготовка до захисту кваліфікаційного дослідження).

Важливим моментом виконання кваліфікаційного дослідження є вибір досліджуваної проблеми й теми. Основними критеріями вибору теми кваліфікаційного дослідження є:

- актуальність, новизна і перспективність обраної теми;
- стан вивчення теми попередниками;
- наявність доступної для студента й достатньої для розкриття теми джерельної бази;
- можливість виконання теми на даній кафедрі;
- зв'язок теми з конкретними науковими планами та довгостроковими програмами кафедр факультету;
- можливість отримання від впровадження результатів дослідження науково-освітнього ефекту [10, с.10].

Студентам надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрами переліку або дозволяється виконувати кваліфікаційну роботу за самостійно обраною темою з необхідним обґрунтуванням доцільності її розробки й наукової актуальності. Слід враховувати значимість теми, наявність необхідної літератури, можливість проведення дослідження у школі, відповідність теми інтересам і можливостям автора тощо. Обираючи тему, варто попередньо проконсультуватися з науковим керівником та консультантом, щоб усвідомити сутність обраної проблематики і ступінь складності її дослідження. Досвід свідчить, що найбільш якісними є ті кваліфікаційні роботи, над темами яких студенти сумлінно працювали протягом кількох років: такі окреслювалися і формувалися з рефератів, доповідей на семінарських заняттях, засіданнях студентських наукових гуртків, у результаті участі в науково-практичних конференціях, історичних олімпіадах, внаслідок написання курсових робіт. У такому разі студент має можливість глибоко дослідити тему майбутньої роботи: ретельно вивчити її історіографію й бібліографію, джерельну базу та інші матеріали і зробити належні висновки й узагальнення. Отже, кваліфікаційне дослідження готується

у процесі всього періоду навчання студента у вузі, і тому на кожному новому курсі повинно набувати подальшого поглиблення розробки обраної проблеми із залученням нових джерел, на більш високому теоретичному й методологічному рівнях.

У кваліфікаційній роботі, яку має виконати студент історичного факультету педагогічного університету, при визначенні теми дослідження враховується як методичний, так і історичний аспекти дослідження. Назва теми повинна включати досліджувану проблему і може бути, наприклад, такою:

1. Вивчення теми “Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького (1648-1657рр.)” засобами використання творів художньої літератури (8 клас).
2. Навчальні ігри як засіб організації самостійної роботи учнів на уроках історії в середній школі (на прикладі теми: “Запорізька Січ – козацька республіка. Військова майстерність козаків”).
3. Розвиток діалогічної культури учнів на уроках історії засобом рольових ігор (на прикладі теми: “Середньовічне місто”).
4. Формування системних знань учнів на уроках історії засобом використання внутріпредметних і міжпредметних зв'язків (на прикладі теми: “Утворення Московської централізованої держави XIV-XVI ст.”).

Наступним кроком після вибору теми є з'ясування об'єкта і предмета дослідження, які мають системні логічні зв'язки з темою кваліфікаційної роботи. Наприклад, якщо тема дослідження “Розвиток пізнавальних можливостей учнів засобами наочності (на прикладі теми “Зовнішньополітичний курс московських князів періоду творення Російської централізованої держави (друга половина XV-XVI ст.)”, то об'єктом дослідження є процес розвитку пізнавальних можливостей учнів на уроці історії під час вивчення зовнішньої політики Російської централізованої держави в другій половині XV-XVI ст., а предметом – розвиток пізнавальних можливостей школярів засобом використання наочності при з'ясуванні основних напрямів активізації зовнішньополітичного курсу московських князів другої половини XV-XVI ст.

Далі необхідно визначити мету і завдання дослідження. Мета дослідження пов'язується з об'єктом і предметом, а також з його кінцевим результатом і шляхами його досягнення. Кінцевий результат дослідження передбачає вирішення студентом проблемної ситуації, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці і вимогами суспільства до його більш ефективного

функціонування. Мета дослідження з теорії та методики навчання історії, як і будь-якого іншого педагогічного дослідження, найчастіше полягає у підвищенні ефективності процесів навчання й виховання, наприклад:

– мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розвитку творчого мислення учнів засобами проблемного навчання історії в процесі визначення впливу російської суспільно-політичної думки на формування світогляду українських народолюбців 1840-1880-х років.

Нааявність поставленої мети дослідження дозволяє визначити завдання дослідження, сукупність яких дає уявлення про те, що слід зробити для їх досягнення. Вони, з одного боку, розкривають сутність розв'язання обраної історичної, методичної чи психолого-педагогічної проблеми, а з іншого – отримують тлумачення у висновках, які фіксують і узагальнюють результати виконання дослідження. Стандарту в формулюванні завдань немає, але найчастіше вони пов'язані з виявленням сутності, природи, структури об'єкта й можуть включати такі складові:

1. Вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вивчення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо).
2. Всебічне вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, їх причин, типових особливостей передового досвіду; таке вивчення дає змогу уточнити, перевірити дані, опубліковані в спеціальних неперіодичних і періодичних виданнях, підняти їх на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження.

Обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення даної проблеми [4].

Усі завдання у сукупності повинні дати уявлення про те, що необхідно зробити для досягнення мети. Наприклад:

Тема: Розвиток пізнавальних можливостей учнів засобами наочності (на прикладі теми “Зовнішньополітичний курс московських князів періоду формування Російської централізованої держави (друга половина XV-XVI ст.)”).

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розвитку пізнавальних можливостей учнів

засобом використання наочності в процесі вивчення зовнішньої політики Росії періоду формування централізованої держави.

Завдання:

Проаналізувати та класифікувати джерела, наукову й методичну літературу з досліджуваної теми.

Визначити та дослідити умови активізації й формування програми, основні напрями і засоби здійснення міжнародної політики Російської централізованої держави у другій половині XV-XVI ст.

Розглянути теоретичні основи використання наочності (види, методи й форми робіт на уроці історії).

Експериментально перевірити ефективність методики розвитку пізнавальних можливостей учнів засобом використання наочності у процесі вивчення зовнішньої політики Росії періоду формування централізованої держави.

Принциповий шлях реалізації поставленої проблеми розкривається у провідній науковій ідеї, яка формулюється у вигляді гіпотези дослідження. Зміст гіпотези повинен бути конкретним, відповідати темі, об'єкту і предмету дослідження. Виходячи із завдань кваліфікаційної роботи, за основу слід брати, на наш погляд, переважно теоретичний тип гіпотези, наприклад:

– на основі поставленої мети автор висуває гіпотезу про те, що використання засобів наочності на уроці історії дозволяє створити умови для розвитку пізнавальних можливостей учнів, формування ґрунтовної бази знань з навчальної дисципліни, удосконалення навичок роботи школярів з різними джерелами інформації.

Отже, для висунення гіпотези слід не тільки ретельно вивчити стан справи, бути науково компетентним, але й здійснити діагностичне обстеження на основі спостереження, опитування, анкетування, тестування, вивчення джерельної бази та інших науково-педагогічних методів.

Ефективність кваліфікаційної роботи зумовлюється дотриманням певних принципів (лат. *principiūm* ~ начало, основа - вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань):

– принцип об'єктивності (виключає однобічність, суб'єктивізм і упередження щодо добору й оцінювання фактів, передбачає використання таких методів та процедур, які дають змогу одержати максимально достовірне знання про предмет дослідження);

- принцип врахування неперервних змін, розвитку досліджуваних явищ; він обумовлений діалектичною природою педагогічного процесу, постійним розвитком досліджуваних явищ від одного стану до наступного;
- принцип виділення основних факторів, які визначають кінцевий результат, саме вони мають стати предметом осмислення;
- принцип єдності історичного та логічного (врахування історії розвитку об'єкта, його сучасного стану та перспектив подальшого розвитку);
- принцип концептуальної єдності, який полягає в поясненні досліджуваних явищ з єдиних позицій, розуміння сутності та закономірностей навчально-виховного процесу;
- принцип співвідношення досягнутого рівня з метою (результати дослідження оцінюють з позиції поставленої мети, ідеалу, перспектив розвитку навчально-виховного процесу);
- принцип єдності дослідницького і навчально-виховного процесів (педагогічне дослідження завжди повинне бути вписане в реальний процес навчання та виховання, сприяти їх удосконаленню й запобігати впровадженню негативних результатів);
- принцип поєднання аспектного й цілісного підходів (передбачає можливість і необхідність розгляду об'єкта з інших позицій, реального оцінювання результатів дослідження як часткових, співвіднесення їх з даними, отриманими при вивченні досліджуваного явища в інших аспектах);
- принцип системності (дослідник ставить за мету вивчення характеру й механізму зв'язків між елементами, що складають систему) [9, 17].

У комплексному кваліфікаційному дослідженні студенти мають використовувати різні наукові методи, які відрізняються рівнями охоплення досліджуваних явищ. У літературі виділяють чотири групи методів: філософські, загальнонаукові; спеціально – наукові та конкретно-наукові методи [11].

На нашу думку, на першому етапі виконання наукової історико-педагогічної кваліфікаційної роботи слід використовувати методи теоретичного дослідження обраної історичної проблеми та обраних психолого-педагогічних або методичних умов її впровадження у процес навчання, коли необхідно сформулювати поняття, визначити їх суттєві ознаки, виявити етапи розвитку досліджуваного явища тощо.

На другому етапі студент вивчає стан предмета дослідження у шкільній практиці. Тому для збирання фактів зручно використовувати такі методи, як спостереження, тестування, опитування, вивчення педагогічного досвіду, результатів діяльності учнів і вчителів, шкільної документації тощо.

На третьому етапі для перевірки достовірності висунутої гіпотези студенту необхідно використати метод педагогічного експерименту, що дозволяє узагальнити результати дослідження й розробити рекомендації для вдосконалення навчально-виховного процесу. На даному етапі доцільно поєднувати методи теоретичного узагальнення даних експерименту та прогнозування подальшого удосконалення процесу навчання й виховання засобами історичної освіти.

Виконання завдань кваліфікаційного дослідження неможливе без огляду літературних джерел дослідження. Ознайомлення з опублікованими за темою кваліфікаційної роботи науковими (історичними, психолого-педагогічними, методичними) працями починається відразу після розробки ідеї, тобто задуму теми та проблеми кваліфікаційного дослідження. Основними завданнями огляду літератури є:

- ознайомлення з матеріалами за темою кваліфікаційної роботи, їх класифікація, відбір основних фундаментальних праць, найсуттєвіших результатів;
- виявлення напрямків дослідження, які викликають найбільший інтерес;
- формування напрямків роботи та формулювання першої редакції орієнтовного плану роботи;
- отримання вихідного матеріалу для написання тексту основної частини дослідження [13].

З метою повного виявлення джерельної бази необхідно дослідити каталоги бібліотек, бібліотечні посібники, посилання в підручниках, монографіях, словниках та ін., покажчики змісту різних комплектів спеціальних періодичних видань тощо. Наступним кроком в пошуках і доборі літератури є ознайомлення з каталогом газетно-журнальних статей. Студентам-історикам рекомендується познайомитися з такими виданнями:

- історичні наукові видання: журнали “Український історичний журнал”, “Київська старовина”, “Історичний журнал”, “Вопросы истории”, “Новая и новейшая история”, “Отечественная история”, “Славяноведение”, “Археология”; альманахи “Борисфен”,

“Грані”; газета “Історія України” тощо;

- видання з теорії та методики навчання історії: журнали “Історія в школі”, “Історія в школах України”, “Історія та правознавство”, “Преподавание истории в школе”, “Преподавание истории и обществоведения в школе”; газети: “История”, “Джерело”, “Історія України” тощо.

Слід також сказати, що прикметною рисою сучасного етапу розвитку суспільства є його інформатизація. Інформаційні та комунікаційні технології сьогодні є ключовим фактором виведення вищої освіти на якісно новий рівень. Тому поліпшення якості підготовки висококваліфікованих фахівців неможливе без комп’ютеризації навчального процесу та впровадження Інтернет-технологій в дослідницьку діяльність студентів. У зв’язку з цим студентам слід звертатися за консультацією до наукових керівників та викладачів-консультантів з метою надання ними методичних рекомендацій щодо залучення до кваліфікаційного дослідження джерел, дібраних з мережі Інтернет, передусім, із спеціальних історичних Інтернет-ресурсів та із використанням шляхів пошуку наукової інформації за допомогою спеціальних пошукових систем (<http://www.histori.org.ua/>; <http://www.nbu.gov.ua/>; <http://www.doba.lviv.ua>).

Вступ – найважча й одночасно важлива частина кваліфікаційної роботи. У методичній літературі немає єдиної думки про те, коли краще писати вступ: до або після написання основного змісту. Але цілком очевидно: глибокий і добре продуманий вступ можна написати тільки після ретельного вивчення й осмислення всього обсягу джерел і літератури, який є в наявності. Тому кожен викладач рекомендує студентам остаточно оформити вступ уже на заключному етапі роботи над темою.

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми, її значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Спочатку шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв’язаннями проблеми (наукового завдання) автор кваліфікаційної роботи має обґрунтувати актуальність і доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки (історичної, психолого-педагогічної, методики навчання історії) та виробництва (шкільної історичної освіти) на користь держави та суспільства.

Обґрунтування актуальності обраної теми кваліфікаційної роботи свідчить про те, як автор уміє вибрати важливу для теорії і практики тему, як розуміє й оцінює її щодо сучасної соціальної

значущості. Актуальність теми характеризує наукову зрілість і професійну підготовленість студента-випускника до самостійної діяльності. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Достатньо кількома реченнями висвітлити головне:

- сутність проблеми або наукового завдання;
- соціальну значущість проблеми дослідження, вирішення якої має важливе народно-господарське та соціально-культурне значення в сучасних умовах розвитку України;
- суттєве значення для подальшого розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, теорії і шкільної практики;
- вирішення конкретних часткових питань (в даному випадку питань сучасної історичної науки та важливих питань педагогіки, вікової психології і теорії та методики навчання історії), які сприяють якісним змінам у науці чи виробництві;
- доцільність роботи;
- зв'язок теми кваліфікаційної роботи з темою науково-дослідницької роботи кафедри [3]. Якщо обрана студентом тема є частиною великої проблеми, тоді треба вказати, яке місце в цій проблемі вона посідає, як сприяє її рішенняю.

Важливою складовою актуальності є формування проблемної ситуації, виклад її сутності. Правильна постановка і чітке формулювання нових проблем часто має не менше значення, ніж їх вирішення. Саме вибір проблеми значною мірою визначає стратегію дослідження взагалі й напрями наукового пошуку зокрема. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему – означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що поки невідомо в науці з предмету дослідження.

При обґрунтуванні актуальності теми зазначають стан її розробки. Для цього складається стислий огляд літератури, який підсумовує, що саме ця тема потребує подальшої розробки. Студенту необхідно вказати, як досліджувана у кваліфікаційній роботі проблема розкривається в літературі (історичній, психолого-педагогічній, методичній), які напрямки висвітлені і з точки зору всієї теми або того чи іншого аспекту відзначити, які питання недостатньо досліджені й потребують подальшої розробки. Наступні речення відбивають подальшу структуру вступу, тобто визначається об'єкт, предмет, мета, гіпотеза та завдання дослідження, географічні і хронологічні межі досліджуваної історичної проблематики. Точне й чітке визначення початкової та кінцевої дат досліджуваного періоду, їх взаємозв'язок з певними історичними подіями свідчать про те, наскільки добре студент

орієнтується в історичній проблемі. У вступі також подається короткий огляд джерельної бази, використаної в роботі. Джерела можуть бути як документальними, так і розповідними. Документальні джерела – це, як правило, збірки документів і матеріалів, законодавчі акти, договори, протоколи, стенограми, звіти, статистичні таблиці. Документальні джерела – найбільш цінні й важливі, тому що точно й об'єктивно відтворюють досліджувані історичні події. Розповідні джерела – це щоденники, спогади, мемуари, епістолярна спадщина учасників подій. Такі джерела також дуже цінні й важливі, але при використанні, необхідно пам'ятати про їх суб'єктивний характер. Аналізувати джерела треба за ступенем їх значущості для теми, вказуючи на їх авторство, період появи, призначення та характер.

Далі в тексті подається перелік методів дослідження, що обрані для досягнення поставленої в роботі мети. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту, а коротко визначаючи, що саме досліджувалося за допомогою того чи іншого методу. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів. Завершується вступ рубриками:

1. Практичне значення кваліфікаційної роботи.
2. Апробація результатів дослідження.
3. Структура роботи.

Написання основної частини кваліфікаційної роботи передбачає дотримання загальних вимог до написання кваліфікаційної роботи. Вони виконуються в повній відповідності з затвердженим планом. Так, готуючись до викладення тексту кваліфікаційної роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему, яка повинна бути розкрита. Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. Основну частину кваліфікаційної роботи рекомендується поділити на 3 розділи, які, в свою чергу, можуть складатися з підрозділів. Кожен розділ висвітлює самостійне питання чи проблему, а разом вони мають розкривати усю тему в цілому. В свою чергу кожен підрозділ складає окрему частину цього питання. Перший і другий розділи кваліфікаційної роботи мають теоретичний характер, тому їх написання рекомендується здійснювати за хронологічним або за проблемним принципом. Можливе і їх поєднання. За хронологічним принципом висвітлення теми будеться в чітко хронологічній послідовності, від періоду до періоду. Проблемний принцип передбачає розкриття теми в її взаємозумовлених питаннях, при цьому чітка хронологічна послідовність не є обов'язковою. Надзвичайно важливо,

щоб усі положення були безумовно доказовими й не були поверховими або описовими. Виклад матеріалу рекомендується будувати за такою схемою: теза → система аргументів і доказів → факти і приклади → їх пояснення й висновок [10].

Перший розділ кваліфікаційної роботи студентів історичного факультету педагогічного університету присвячується висвітленню та дослідженню однієї з актуальних проблем історичної науки й має такі структурні складові:

- історіографія проблеми та сучасний стан її дослідження;
- аналіз джерельної бази дослідження;
- поділ проблеми на основні складові та аналіз причинно наслідкових зв'язків досліджуваного питання;
- висновки до першого розділу.

Незважаючи на те, що в першому розділі обов'язково присутній фактичний матеріал, цінність історичної частини кваліфікаційного дослідження визначається не кількістю зібраних фактів, а вмінням студента їх узагальнити, встановити їх зв'язки та надати наукового пояснення. Перевагу необхідно надавати основним, найбільш важливим фактам, які є доказом теоретичних міркувань.

Наукова цінність і значущість роботи залежить від кількості й різноманітності вивчених і введених до обігу історичних джерел. Для повноти дослідження автор роботи повинен намагатися використовувати максимальну кількість як документальних, так і розповідних джерел, що, як правило, доповнюють одне одного. Якщо предметом дослідження є життєвий і творчий шлях, громадсько-політичні або філософські погляди політичних і державних діячів, істориків, учених, то до основних джерел в даному випадку треба віднести їх літературно-публіцистичну спадщину: статті, доповіді, листи, щоденники тощо.

Другий розділ присвячується дослідженню однієї з важливих психолого-педагогічних та методичних проблем навчання історії в сучасних умовах вітчизняної історичної освіти. У цьому розділі студент має розкрити методологічні, теоретичні та історичні аспекти окресленої наукової проблематики.

Третій розділ демонструє не тільки рівень проведеного дослідження, а й уміння студента кваліфіковано проводити педагогічний експеримент та аналізувати його результати щодо експериментальної перевірки висунутої гіпотези. Тут має бути подано обґрунтування вибору об'єкта та предмета дослідження, визначення факторів і діапазонів їх змін, доведення достовірності результатів. Методика дослідження має

базуватися на математичній теорії планування й оптимізації експерименту, обробки його результатів. Даний розділ вважається завершеним, якщо в ньому органічно поєднано аналіз усіх аспектів обраної психолого-педагогічної або методичної проблеми та чітко виявлено позицію самого дослідника з приводу актуальності продовження дослідження. Експериментальна робота охоплює анкетування чи тестування учнів, спостереження за навчальною або позакласною роботою школярів та їх учителів, вивчення та аналіз необхідної для експерименту літератури-підручників, навчальних посібників, робочих зошитів, навчальних програм, робочих планів вчителя та планів роботи школи, методичних листів і наказів, класних журналів тощо. Спираючись на ознаки рівнів сформованості досліджуваних якостей, виконавець кваліфікаційної роботи, за допомогою результатів застосованих методів, визначає наявність рівнів сформованості досліджуваних якостей в учнів контрольної та експериментальної груп. Основні показники означених рівнів описуються в тексті роботи та ілюструються у вигляді таблиці. Розділ завершується висновками, які містять стислий виклад кожного наукового результату: сутність наукового результату, його новизну й достовірність, практичне значення, обґрунтування пріоритету результату. Висновки до розділу можуть містити методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо втілення окремих розробок у процес навчання.

Заключну частину кваліфікаційної роботи називають загальними висновками. Студент формулює висновки щодо розкритих у вступі актуальності, об'єкту, предмету, меті, гіпотези, завдань, методів дослідження, практичної спрямованості та апробації результатів пошуку, тобто відповідає на питання: для чого було досліджувати цю проблематику, яка від цього користь для подальшого розвитку теорії та методики навчання історії? Висновки в кінці роботи мають містити те нове, суттєве, що становить підсумкові результати дослідження, які часто подаються у вигляді певної кількості пронумерованих абзаців. Їх послідовність визначається логікою побудови дослідження. Важливо вказати на теоретичну і практичну цінність дослідження, які результати теоретичної та експериментальної частини дослідження і де було впроваджено. Також можна сформулювати перелік рекомендацій щодо наукового та (або) практичного використання здобутих результатів роботи. При цьому особлива увага приділяється можливості впровадження результатів дослідження в сучасну навчально-виховну діяльність загальноосвітніх закладів. У висновках необхідно наголосити на тому, що мети

дослідження досягнуто, гіпотезу доведено, всі поставлені завдання вирішено.

Зазвичай кваліфікаційна робота доповнюється додатками. Вони не є обов'язковим елементом дослідження і не входять до основного обсягу роботи, однак підвищують рівень довіри до результатів дослідження. У тексті обов'язково слід зробити посилання на додатки в тому місці, де є необхідність до них звернутися. До додатків включають:

- зразки анкет, тестів, опитувальних листів;
- проміжні математичні доведення, розрахунки;
- інструкції й методики, опис алгоритмів дій, конспекти уроків та позакласних заходів;
- ілюстрації допоміжного характеру (текст, таблиця, схема, графік, карта, репродукція картини тощо).

Оформлення роботи повинно проводитися її автором у відповідності з діючими державними стандартами [3; 13].

Успішність виконання кваліфікаційного дослідження визначається тими критеріями оцінювання, що використовуються у вищому навчальному закладі з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали і шкали ECTS (табл. 1) [12, 206].

Таблиця 1

Оцінювання успіхів студентів

За національною шкалою	За шкалою ECTS	Кількість балів
ВІДМІННО	A	90 - 100
ДОБРЕ	B	80 - 89
	C	70 - 79
ЗАДОВІЛЬНО	D	60 - 69
	E	50 - 59
НЕЗАДОВІЛЬНО	FX	25 - 49
	F	1 - 24

Для визначення ступеня виконання кваліфікаційної роботи студентами випускного курсу рекомендується врахувати такі навчальні рівні:

- високий рівень (А) – студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання кваліфікаційної роботи;
- достатній рівень (В, С) – студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань для формулювання висновків, порівняння теоретичних знань із практичними прикладами;
- задовільний рівень (D, E) – студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу;
- незадовільний рівень (FX, F) – студент володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно або студент не володіє навчальним матеріалом.

Таким чином, специфіка кваліфікаційної роботи на історичному факультеті педагогічного університету полягає в тому, що у процесі її підготовки здійснюється оволодіння студентом, по-перше, теорією і методологією історичної науки, по-друге, теорією та методикою процесу навчання історії в школі, по-третє, технологією проведення педагогічного експерименту з визначеної проблеми. У кваліфікаційній роботі повинні аналізуватися нові факти, матеріали або по-новому висвітлюватися вже відомі положення, а також враховано передовий педагогічний досвід кращих вчителів і шкіл. Результати кваліфікаційного дослідження повинні мати, передусім, практичне значення.

Література

1. Введение в научное исследование по педагогике / Ю.К. Бабанский и др. - М.: Просвещение, 1988. – 239 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В. Кременя. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
3. Довідник здобувача наукового ступеня. – К.: Редакція “Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України”, 2006. – 64 с.
4. Задорожна Л., Ветохіна В. Кваліфікаційна робота. Навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету педагогічних університетів. – Кривий Ріг: КДПУ, 2007. – 120 с.
5. Історичне джерелознавство: Підручник / С.Калакура, І.Войцехівська, С.Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.

6. Лудченко А. и др. Основы научных исследований: Учеб. пособие. - К.: Знання, 2000. - 114 с.
7. Моключенко Л. Кваліфікаційна робота. - К., 1995. - 46 с.
8. Мороз І. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і змісту. - К., 1997. - 56 с.
9. Педагогика в вопросах и ответах: Учебное пособие / Л.В. Кондрашова, А.А.Пермяков, Н.И.Зеленкова, А.Ю.Лаврешина. - Кривой Рог: КДПУ, 2003.- 234 с.
10. Псисько Л., Маслов М. Основні вимоги та методичні поради до написання магістерської роботи (історичні, правознавчі та географічні науки). - Харків: Майдан, 2006. - 92 с.
11. Філіпенко А. Основы научных исследований. Конспект лекцій: Посібник. - К.: Академвидав, 2004. - 208 с.
12. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. - К.: Академвидав, 2006. - 352 с.
13. Шейко В., Кушнарченко Н. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. - К.: Знання - Прес, 2003. - 295с.

В.В.Іванова

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статтє рассматриваются различные проблемы формирования готовности к творческой профессиональной деятельности, создание оптимальных условий педагогического процесса.

The article deals with various problems of forming of readiness for creative pedagogical activities, and making optimum conditions of pedagogical process.

Успішне вирішення проблем демократизації й гуманізації сучасного суспільства неможливе без модернізації освітньої системи, її змістового й структурного оновлення. Необхідність зміни парадигми освіти багато в чому обумовлена зміною ролі знання в сучасному виробництві й управлінні. Відповідно до Болонської угоди актуалізуються питання гуманітаризації освіти, подальшого підвищення якості освітнього процесу, перенесення акценту із засвоєння "готового" знання на розвиток творчого початку в рішенні навчальних завдань. Успішне вирішення цих питань пов'язано з творчим проявом самої особистості.